

Nicolae Isar

**De la Mihai Eminescu la Nicolae Iorga.
În apărarea memoriei domnitorului Al.I. Cuza
și a lui M. Kogălniceanu**

Prof. univ. dr. Nicolae Isar

De la Mihai Eminescu la Nicolae Iorga.

**În apărarea memoriei domnitorului Al.I. Cuza
și a lui M. Kogălniceanu**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2016

Colecția ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Roxana Isar
Coperta: Roxana Isar

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ISAR, NICOLAE

De la Mihai Eminescu la Nicolae Iorga : în apărarea memoriei domnitorului

Al. I. Cuza și a lui M. Kogălniceanu / Nicolae Isar. - București : Editura Universitară, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-0484-8

94(498)"18" Cuza, A.I.

929 Cuza, A.I.

94(498)"19" Kogălniceanu, M.

929 Kogălniceanu, M.

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062804848

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2016

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

Cuvânt înainte

Republicăm în volumul de față câteva studii elaborate de noi în trecut, apărute în mod disparat, și care aduse la un loc sperăm să-și capete, pentru cititori, întreaga semnificație.

Cum indică titlul, ne referim în mod special numai la doi dintre ctitorii României moderne, domnitorul Alexandru Ioan Cuza și principalul lui sfetnic, Mihail Kogălniceanu. Dar cititorul va putea să observe de la început că evocările privitoare la cei doi se desfășoară în cadrul temporal al domniei principelui, apoi regelui Carol I, la care, implicit, analizele noastre fac trimitere.

În acest sens, volumul nostru se deschide cu o privire asupra reformelor domnitorului Al.I. Cuza în perspectiva domniei lui Carol I, așa după cum în cazul lui Eminescu, analiza sa privitoare la același domnitor este făcută în strânsă legătură cu domnia lui Carol I.

Dacă asocierea domnitorul Al.I. Cuza – M. Kogălniceanu este lesne de înțeles, rămâne de lămurit asocierea Mihai Eminescu – Nicolae Iorga. Pentru spiritul acestor geniali creatori, asocierea nu este întâmplătoare. Mai întâi, Eminescu a sesizat nedreptatea pe care elita politică din România, afirmată după 1866, o făcea fostului domnitor – „Domn al Unirii și al Reformelor” – ca și principalului său sfetnic și colaborator, Mihail Kogălniceanu, pentru ca în răstimpul pe care l-a trăit, din epoca lui Carol I, redutabilul publicist politic care a fost Eminescu să lupte pentru apărarea memoriei celor doi în fața detractorilor de tot felul.

A fost o acțiune gazetărească de ordin politic care nu s-a putut finaliza, în ansamblul ei, cu rezultate răsunătoare, în atmosfera politică a răstimpului cât a trăit Eminescu. Or, cum se știe, a fost un interval de timp, în care și statura publică a poetului

– cât a trăit! – a fost mult mai modestă decât aceea pe care avea să i-o confere posteritatea.

Dar această luptă gazetărească a poetului a premers, în timp acțiunii similare a lui Nicolae Iorga, cu ecouri mult mai răsunătoare, desfășurată într-o epocă mult mai amplă, pe parcursul întregii domnii a lui Carol I.

Cert este că această luptă pentru apărarea memoriei domnitorului Al.I. Cuza, ca și a memoriei lui M. Kogălniceanu, s-a constituit într-un factor comun de simțire spirituală a celor doi mari publiciști și cărturari români. N. Iorga, pe o durată mult mai îndelungată și de la înălțimea unui prestigiu bine conturat în epocă, a putut să desfășoare o publicistică viguroasă în apărarea memoriei celor doi mari oameni de stat, adesea nimicitoare la adresa detractorilor, a calomniilor și mistificărilor de tot felul. A fost o luptă la nivelul unui mare prestigiu public, pe care nu-l putea avea tânărul Eminescu într-un interval de timp de cca un deceniu cât a durat gazetăria lui politică la care ne referim.

Să subliniem aici că cele două studii despre Eminescu, cu evocările lor, primul închinat domnitorului Cuza, în contextul trimiterii la domnia principelui Carol, al doilea dedicat lui M. Kogălniceanu, vizând mai ales meritele sale în contextul Războiului de Independență, aceste două studii sintetizează numeroase articole care înscriu o pagină remarcabilă în ansamblul publicisticii politice eminesciene și care trimit, cum am mai arătat, la o comuniune de spirit cu marele istoric și cărturar, N. Iorga.

Cât privește cele două studii mai ample dedicate de N. Iorga celor doi mari oameni politici, care au fost domnitorul Al.I. Cuza și M. Kogălniceanu, ele trimit la texte dintre cele mai reprezentative din opera de gânditor politic a savantului istoric, dintre aceste texte urmând să reproducem câteva și în anexele volumului.

Sperăm ca acest volum cu cele câteva studii pe care le cuprinde, împreună cu anexele lor, să contribuie la reconstituirea unei imagini veridice a celor doi ctitori – dintre cei mai de seamă

– ai statului român modern, Al.I. Cuza și M. Kogălniceanu, alte cercetări – pe care nu este locul să le trecem aici în revistă – urmând să completeze lista principalilor ctitori ai României moderne, referindu-ne aici, bineînțeles, în primul rând, la figurile lui Carol I și I.C. Brătianu, principalul său colaborator.

În încheierea volumului, sub titlul unei *Addenda*, înțelegem să trimitem la câteva texte care ne vorbesc de o altă asociere de spirit, de data aceasta, dintre înșiși cei doi ređutabili publiciști – evocatori M. Eminescu și N. Iorga, la care ne-am referit.

De asemenea, în încheierea acestui volum, ni se pare interesant să subliniem, așa cum am făcut și în cuprinsul studiilor aici publicate, că readucerea în actualitate a imaginii celor doi, Al.I. Cuza și M. Kogălniceanu, după noi, capătă o notă de strict interes cât timp trebuie să constatăm că există astăzi, din păcate, o tentativă de abordare superficială, sau chiar de contestare, ca altădată, în trecutul îndepărtat, a acestor două mari figuri ale istoriei naționale. Este o tentativă marginală, e drept, în câmpul istoriografiei și vieții publice de astăzi, și care, ca și altădată, după opinia noastră va fi sortită eșecului.

Autorul

I. REFORMELE DOMNITORULUI AL. I. CUZA ÎN PERSPECTIVA DOMNIEI LUI CAROL I

În perioada dintre 1859 și 1914, încorporând cele două importante domnii, a lui Al.I. Cuza și a lui Carol I, România a cunoscut remarcabile progrese pe multiple planuri ale societății românești, cum nu s-au văzut în nicio altă perioadă din întreaga istorie anterioară a românilor.

Domnia lui Al.I. Cuza a fost aceea a așezării bazelor statului român modern, prin înfăptuirea marilor reforme; altfel spus a fost o domnie, deși foarte scurtă, *a marilor decizii*. Spre deosebire de aceasta, perioada domniei lui Carol I – mult mai mare, de aproape jumătate de veac – avea să fie aceea *a punerii în practică și ajustării* acestor reforme.

Domnitorul Al.I. Cuza după ce a realizat într-un răstimp foarte scurt, cu ajutorul lui M. Kogălniceanu și al altor adepți, reformele indispensabile noului stat ar fi avut nevoie de timp – cel puțin de încă un mandat de 7 ani, dacă nu unul pe viață – pentru a-și vedea puse în practică reformele, or, sfârșitul intempestiv al domniei sale nu i-a oferit această șansă.

Sunt foarte interesante *premisele domniei lui Cuza*, pe marginea lor, ca și a întregii sale domnii, urmând să tragem unele învățăminte vizând nu numai istoria politică a vremii, ci și psihologia elitelor vremii, dacă nu chiar să descoperim și un semnal peste timp privind mentalitatea și evoluția acestor elite.

Se știe că declanșarea etapei decisive a luptei pentru Unirea Principatelor a fost rezultatul a doi factori, care s-au conjugat: pe de o parte, dorința românilor, exprimată prin liderii de seamă, pe de alta, ajutorul Marilor Puteri, al Franței, în primul rând. Acestea

găseau în realizarea aspirațiilor românești de unitate susținerea propriilor interese; în primul rând, este vorba de perspectiva transformării noului stat românesc într-o barieră de apărare în fața pericolului expansiunii rusești.

Aspirațiile românești de emancipare politică și unitate națională fuseseră amplu afirmate în Occident de emigrația post-pașoptistă, atât Europa culturală, cât și Europa politică, în anumite limite, urmând, inevitabil, să dea un răspuns favorabil acestor aspirații.

Sfârșitul Războiului Crimeii, odată cu înfrângerea Rusiei, aducea în prim-plan aspirațiile românești. Pentru prima dată problema Unirii Principatelor, atât de mult vehiculată în Europa – prin presă, relații cu personalități politice și culturale etc. –, intra în dezbaterile diplomației europene cu prilejul Conferinței preliminare de pace de la Viena (din martie-mai 1855). Propunerea de unire a Principatelor era adusă în dezbateri de reprezentantul Franței, François Adolphe de Bourqueney, propunerea vizând la conducerea noului stat un principe român sau străin. A fost o primă propunere de acest gen, respinsă cu vehemență de delegații Turciei și Austriei, singurul punct asupra căruia s-a căzut de acord în privința Principatelor fiind înlăturarea protectoratului rus asupra acestora și înlocuirea lui cu garanția colectivă a Marilor Puteri.

Problema unirii era reluată în cadrul Congresului de pace de la Paris (13/25 febr. – 18/30 martie 1856), cu participarea celor șapte mari puteri angajate în Războiul Crimeii. Deschiderea Congresului corespundea cu momentul maxim al propagandei unioniste în Occident și afirmarea solidarității opiniei publice europene cu cauza Unirii Principatelor.

Propunerea de unire era adusă în dezbateri tot de un reprezentant al Franței, ministrul de externe, Alexandre Walewski, care, în ședința din 25 februarie propunea unirea sub un principe străin. Cum, mai ales, adversari redutabili ai unirii – Turcia și Austria – se opuneau cu vehemență, în contrabalans, s-a ajuns la

ideea consultării dorințelor românilor prin intermediul unor organe speciale (viitoarele Divanuri ad-hoc)¹.

Această hotărâre a Congresului de la Paris era pe deplin favorabilă românilor, de fapt, ca și alte hotărâri ale sale, cu toate că Principatele rămâneau sub suzeranitatea Porții, cu garantarea autonomiei acestora, a unor drepturi proprii unui stat suveran. Importantă, între altele, era și hotărârea de restituire pentru Moldova a Sudului Basarabiei, – provincia răpită în 1812 –, o hotărâre vizând și interesul puterilor occidentale de înlăturare a Rusiei de la gurile Dunării.

Hotărârile Congresului, fie și cu menținerea suzeranității Turciei, au stârnit entuziasmul frunzașilor români, ca și al locuitorilor celor două provincii, de la această dată desfășurându-se o activitate patriotică febrilă, în frunte aflându-se personalități politice și culturale de seamă ale timpului, care vor face mari eforturi pentru realizarea speranțelor stârnite de aceste hotărâri. În ciuda piedicilor puse în calea alegerilor de către adversarii Unirii – organizarea acestora era lăsată pe seama Turciei –, în cele din urmă, cum se știe, se va ajunge la întrunirea acestor Divanuri și la cunoscutele decizii ale lor, exprimând dorințele fundamentale ale locuitorilor celor două provincii: unire deplină într-un singur stat, domn străin dint-o familie domnitoare europeană, autonomie deplină, sistem de guvernare reprezentativă.

Merită un comentariu special cu privire la punctul din rezoluții privind cererea de domn străin. Oamenii politici, deputați ai Divanurilor ad-hoc, cu această decizie marcau o schimbare esențială în mentalitatea politică a timpului; era această cerere, socoteau ei, o soluție pentru a stopa disputele dintre candidații la domnie – recrutați din rândul marilor familii boierești –, în lupta pentru putere. Se adăuga și calculul politic că un domnitor aparținând unei familii domnitoare europene – alta decât a Rusiei –, nu ar fi acceptat la infinit statutul de vasalitate față de Poartă.

¹ Pentru detalii, vezi, sinteza noastră, *Istoria modernă a românilor. 1774/1784–1918*, Edit. Universitară, București, 2006, pp. 219-229.

Admitem că aceste rațiuni politice privind instalarea unui domn străin la conducerea statului erau de înțeles, deși asemenea rațiuni aveau și o alternativă, cum arătase, cu un timp în urmă, stipulația din Proclamația de la Islaz din 1848, care se referea la alegerea unui domn pământean pe un număr de ani – în cazul Proclamației, odată la 5 ani. Mai există și contra-argumentul că, de fapt, și în statele cu regim monarhic, disputele politice în lupta pentru putere, de fel, nu dispăreau. Sigur este că patrioții români nu au întors pe toate fețele această revendicare, și, așa cum vom vedea, ea avea să fie contestată de înseși Marile Puteri, Convenția de la Paris din august 1858, urmând să sublinieze principiul domniei pământene.

Oricum, rezoluțiile celor două Divanuri dovedeau maturitate și entuziasmul era cvasiunanim, mai ales că se evitase punerea în dezbateri a problemelor de organizare internă menite să compromită obiectivul esențial.

Din păcate, aceste rezoluții, transmise Marilor Puteri, nu au avut pe deplin rezultatul așteptat de patrioții români, așa cum avea să se vadă în hotărârile consemnate în Convenția de la Paris din august 1858, care se voia o constituție pentru români – o constituție făcută de străini –, înlocuind definitiv Regulamentele Organice care stătuseră până atunci la baza organizării instituționale din cele două Principate.

În primul rând, Convenția nu a ținut seama de revendicarea principală, anume, constituirea unui stat unic, sub o conducere unică; ea a prevăzut o unire parțială, sub denumirea de *Principatele Unite ale Moldovei și Munteniei*, cu doi domnitori, două guverne, două adunări legislative, dar și cu câteva instituții comune în plan legislativ și judecătoresc (o *Comisie Centrală la Focșani*, pentru elaborarea de legi comune, și un organ suprem de justiție, comun, *Înalta Curte Judecătorească și de Casație*).

În perspectiva domniei lui A.I.I. Cuza importante erau deciziile privitoare la puterea executivă; contestând cererea de domn străin, Convenția stipula alegerea de domn în fiecare

provincie, ca în trecut, domnul urmând a fi ales *pe viață*, acestuia conferindu-i-se importante atribuții.

Pe lângă cele două instituții comune, pe plan legislativ și juridic, Comisia de la Focșani și Înalta Curte Judecătorească, o hotărâre a Convenției stipula principiul organizării identice a oștirilor celor două Principate, dispoziție importantă în perspectiva domniei lui Al.I. Cuza.

De asemenea, importante, inclusiv în perspectiva domniei lui Cuza, erau stipulațiile Convenției privind organizarea socială; prin art. 46 se prevedea desființarea privilegiilor boierești și odată cu aceasta preconizându-se egalitatea la plata impozitelor și la ocuparea funcțiilor publice, garantarea proprietății private ș.a.

În contrazicere cu aceste principii din urmă, cu spiritul european, pe linia căruia se înscriu, din păcate, legea electorală anexată Convenției stipulează un sistem electoral cenșitar foarte restrictiv, având la bază un cens foarte ridicat, pe baza acestuia urmând să fie convocate alegerile pentru Adunările electivă care aveau misiunea să decidă alegerea domnilor în fiecare provincie. Acest sistem electoral, în ciuda dovezilor de responsabilitate politică dovedite de români în cursul campaniilor pentru alegerea Divanurilor ad-hoc, vădea din partea Marilor Puteri neîncredere și aroganță: nu era posibil ca în viața publică să se afirme decât păturile suprapuse, evaluate în raport cu bogăția lor (cu bogăția cea mai importantă, proprietatea pământului). Aceste prevederi erau importante, într-un fel, pentru a înțelege evenimentele excepționale din timpul domniei lui Cuza, căci Adunările electivă inițiale, odată încheindu-și misiunea de alegere a domnilor, urmau să se transforme în Adunări Legislative propriu-zise, cărora li se confereau dreptul adoptării celor mai importante decizii în stat.

Prevederile Convenției au constituit o veritabilă dezamăgire pentru patrioții români. Ei primeau o lecție dură, odată văzând că Marile Puteri respingeau ideea domnului străin. Dar lupta politică trebuia reluată din acest punct, și patrioții români, dintre cei mai credibili, au înțeles să răspundă cu înțelepciune la această

provocare. Neîmplinirile Convenției urmau să fie abordate ca pretexte de acțiune, prima dintre ele fiind aceea care se referea la alegerea de domni separați pentru fiecare provincie.

Alegerea ca domn în Moldova a colonelului A.I. Cuza, la 5 ianuarie 1859, se înscria perfect în prevederile Convenției și, în ciuda suspiciunilor afirmate în cursul dezbaterilor Divanurilor ad-hoc, momentul dovedea că oamenii politici se pot înțelege asupra candidatului cel mai potrivit pentru cea mai înaltă funcție în stat. Dar, mai departe, alegerea aceluiași domn în Țara Românească era potrivnică Convenției, nu însă în contradicție cu textul propriu-zis al acesteia, în care nu se stipulase în mod expres interdicția alegerii ca domn a aceleiași persoane dintr-o provincie în alta.

Alegerea domnitorului A.I. Cuza la București, la 24 ianuarie 1859, urmând alegerii sale de la Iași din 5 ianuarie, a constituit un moment de importanță istorică, ea însemnând o amendare drastică a textului Convenției. Entuziasmul cu care elita politică a timpului, dar și mulțimea locuitorilor celor două provincii – mulțime neobișnuită să fie angajată în acțiunile politice – ofereau, parcă, începutul unei noi etape în dezvoltarea istorică a societății românești. Atât numai că această amendare a textului Convenției – o constituție pentru români făcută de Marile Puteri -, prin dubla alegere a lui Cuza, urma să fie recunoscută de Europa, și aici va surveni primul dintre meritele excepționale ale celui ales. Sub conducerea sa avea să se desfășoare o amplă acțiune politico-diplomatică, în cele din urmă, Marile Puteri, până ce și cele două mari puteri, încrâncenat potrivnice Unirii, Turcia și Austria, au acceptat ca fapt împlinit, la 26 august/7 sept. 1861, dubla alegere a domnitorului. O nouă conferință a Marilor Puteri, la Constantinopol, în septembrie 1861, sancționa această decizie, Marile Puteri acceptând astfel o primă importantă amendare a propriei lor opere.

Această decizie era curând completată prin unificarea Adunărilor legislative, la 24 ianuarie 1862, ele fiind întrunite la București într-un parlament unic.

Așadar, domn unic, guvern unic, parlament unic! Lucrurile păreau a fi de bun augur pentru evoluția politică a noului stat. Se putea trece la opera de reforme absolut necesare consolidării acestuia, urmând a fi dislocate urmele unui provincialism de secole, datorat existenței separate a celor două provincii. Accentul trebuia pus nu numai pe organizarea instituțiilor de stat, ci și pe reformele de structură socială.

Necesitatea unei reforme agrare era pusă în lumină chiar în răstimpul primului guvern unificat, condus de fruntașul conservator, Barbu Catargiu, când, în mai 1862, acesta aducea în dezbaterile Adunării Legislative proiectul unei legi rurale, care „rezolva” o gravă problemă a raporturilor agrare dintre moșieri și țărani în favoarea celor dintâi; el anula obligațiile de tip feudal ale țăranilor, oferindu-le statutul de oameni „liberi”, dar nu și pământul muncit de-a-lungul secolelor. În ciuda faptului că Mihail Kogălniceanu a combătut cu energie proiectul, opunându-i principiul împrumutării țăranilor pe loturile muncite, în iunie 1862, Adunarea Legislativă, constituită în majoritate din mari moșieri, a adoptat acest proiect. Dar domnitorul Cuza a refuzat să sancționeze legea adoptată, amânând astfel rezolvarea acestei probleme, atenția lui îndreptându-se spre alte reforme mai puțin susceptibile de complicații pe plan intern.

Cu un alt guvern, condus de M. Kogălniceanu, un om politic apropiat de convingerile sale, domnitorul a reușit să treacă prin Adunarea Legislativă importanta reformă a secularizării averilor mănăstirești (13/25 dec. 1863). Tot prin acordul factorilor constituționali sunt adoptate, în martie 1864, cele două importante legi ale administrației locale, Legea comunală și Legea pentru Consiliile județene; alte legi importante, adoptate sub guvernul Kogălniceanu, în intervalul decembrie 1863 – aprilie 1864, vor rămâne nesancționate de domnitor din considerente politice (Legea pentru organizarea armatei, Legea de organizare judecătorească, Codurile de legi, Legea instrucțiunii).

În cele din urmă trebuia să vină rândul reformei agrare și odată cu ea, al reformei electorale, al modificării legii electorale anexată Convenției, care făcuse ca adunarea legislativă să fie constituită în primul rând, din mari moșieri potrivnici reformei agrare. Dezbaterile asupra proiectului de lege rurală propus de guvernul Kogălniceanu încep la 13/25 aprilie 1864, M. Kogălniceanu pledând cu ardoare pentru împrumutarea țărănilor. În acest moment Adunarea inițiază o moțiune de cenzură la adresa guvernului, pe care o votează, cerându-i demisia; dar domnitorul refuză demisia guvernului, prin mesaj prorogând Adunarea până la data de 2/14 mai, când aceasta, întrunită în sesiune extraordinară, urma să dezbată celălalt proiect de mare însemnătate – cel de lege electorală –, apreciind inutilă readucerea în discuție a proiectului de lege rurală din moment ce el odată fusese respins.

Dar Adunarea hotărâtă să se împotrivescă și acestei mari reforme, inițiază o a doua moțiune de cenzură la adresa guvernului Kogălniceanu. Ce era de făcut? Înainte de a se trece la votarea moțiunii, a survenit momentul loviturii de stat: Kogălniceanu dă citire mesajului de dizolvare a Adunării, în timp ce, în potopul de proteste al deputaților, are loc intervenția armatei care evacuează sala de ședințe.

Trebuie subliniat că acțiunile de opoziție ale Adunării Legislative s-au desfășurat în condițiile în care ele fuseseră încurajate de constituirea în toiu acestor frământări a înțelegerii dintre conservatori, reprezentanții moșierimii, și liberalii-radicali, aceștia întorși împotriva domnitorului, sub pretextul apărării sistemului democratic, dar iraționali și nedrepti în raport cu programul popular-democratic al lui A.I. Cuza. Era vorba de începutul a ceea ce partizanii domnitorului, poetul Dimitrie Bolintineanu ș.a. au numit „monstruoasa coaliție”. Este gruparea de forțe care avea să se revigoreze spre sfârșitul domniei lui Cuza, după adoptarea atât a reformelor agrare și electorale, cât și a altor importante reforme.

Odată înfăptuită lovitură de stat, importante au fost acțiunile domnitorului pentru a explica necesitatea loviturii și a obține recunoașterea ei pe plan intern și extern. Mai întâi, printr-o proclamație, el justifica lovitură referindu-se la „oligarhia tulburătoare” din Adunare, care se opusese cu încrâncenare adoptării celor două mari reforme. Totodată, a anunțat datele plebiscitului, care urma să aprobe un nou act adițional, numit *Statutul Dezvoltator al Convenției de la Paris*, menit să consacre câteva modificări esențiale în textul Convenției. Prin denumirea dată acestui act se voia subliniată continuitatea statutului internațional al noului stat, ca unul aflat sub garanția colectivă a Marilor Puteri. Cum am scris într-un loc, „renunțarea la statutul de țară protejată de Europa ar fi fost o gafă politică de mari proporții”².

În planul organizării interne Statutul aducea importante schimbări, care conferă acestuia caracterul unei adevărate noi constituții, de data aceasta o constituție pentru români făcută de români. (Cum avea să aprecieze marele istoric A.D. Xenopol, Statutul dezvoltator era actul de deces al Convenției de la Paris din august 1859³. Care sunt prevederile Statutului? Pe de o parte, este vorba de prevederi care întăreau puterea executivă, reprezentată de domn, în raport cu puterea legislativă: – Domnul are singur inițiativa legilor, acționând cu ajutorul Consiliului de Stat; - Se înființează un nou corp legislativ, Senatul, desemnat drept corp ponderator, compus dintr-o majoritate de membri numiți de Cuza; - numirea anuală a președintelui Adunării de către domn ș.a.

Erau aceste prevederi, este drept, unele care contraziceau la prima vedere perspectivele unei evoluții democratice a organismului statal. Aceasta însă numai dacă am exclude existența celui de al doilea aspect important al Statutului, anume, adoptarea,

² *Ibidem*, p. 265.

³ *Ibidem*.

odată cu textul acestuia, a unei noi legi electorale, înlăturând prevederile foarte restrictive ale legii electorale din 1858, anexată Convenției; elaborarea acestei noi legi electorale dădea expresie reformei electorale preconizată de domnitor și M. Kogălniceanu, pe care membrii Adunării Legislative o contestaseră ca una care însemna pentru ei o lovitură de moarte. Prin noua lege electorală, prin ampla extindere a dreptului de vot, odată cu scăderea drastică a censului de avere, căpătau acces la viața publică noi importante categorii sociale. Cum a apreciat un reputat specialist, dacă prin legea electorală din 1858, dreptul de vot îl căpăta un alegător la 1100-1200 de locuitori, prin legea anexată Statutului primea calitatea de votant un alegător la 8-9 locuitori, ceea ce avea să însemne mult mai mult decât indicau dispozițiile legii electorale de la 1866 anexată cunoscutei constituții (procentul stipulat de aceasta fiind de un alegător la 83 de locuitori)⁴.

Iată deci două fețe paradoxale ale Statutului Dezvoltator al Convenției de la Paris; în timp ce puterea executivă, reprezentată de Cuza, se întărea în raport cu puterea legislativă, accesul mult mai larg la viața publică prin sistemul electoral era de natură să ofere solide puncte de sprijin pentru o evoluție democratică a noului stat. Să adăugăm la acestea faptul că cel de al doilea corp legislativ întemeiat de Cuza, Senatul, care era conceput ca un organ de consolidare a puterii domnitorului, odată cu amendarea prerogativelor sale prin Constituția de la 1866, avea să se constituie într-un important factor în sistemul democratic al României moderne (și în zilele noastre, după 1989, avându-și rolul său!).

Înțelegem astfel aprecierea neîntrecutului exeget al istoriei românilor, N. Iorga, care îl caracteriza pe Al.I. Cuza drept un democrat, un adept al instituțiilor liberale.⁵

⁴ Tudor Drăganu, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până în 1916*, Cluj, 1991, p. 190.

⁵ Vezi lucrarea noastră, *România sub semnul modernizării. Dela Al.I. Cuza la Carol I*, Edit. Universitară, București, 2010, p. 260.

Pe plan intern, rezultatele plebiscitului din iunie 1864 dădeau o aprobare deplină Statutului Dezvoltator și, implicit, loviturii de stat a lui Cuza. Mai dificilă putea să fie recunoașterea Statutului de către Marile Puteri, însă, și de data aceasta tactul și energia domnitorului Cuza aveau să-și spună cuvântul; după o vizită la Constantinopol, s-a ajuns la acordul Marilor Puteri privind recunoașterea Statutului, la 16/28 iunie 1864, fiind semnat așa zisul *Act adițional la Convențiunea din august 1858*.

Era deschisă de la această dată calea înfăptuirilor reformelor rămase restante, într-un interval de câteva luni acestea fiind adoptate pe calea decretelor-legi. Primul a fost cel din 4/16 iulie destinat înființării Universității din București, contrasemnat de poetul D. Bolintineanu în calitate de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Al doilea decret lege, cel mult așteptat, a fost acela privind reforma agrară, realizată pe baza principiului împroprietăririi țăranilor pe loturile pe care munciseră de-a lungul timpului. Succesiv au fost adoptate în curs de câteva luni: importanta lege a instrucțiunii publice (25 nov./7 dec. 1864/, Legea pentru organizarea puterii armate în România, dec. 1864), decretul-lege privind organizarea Bisericii Ortodoxe Române (Legea sinodală – dec. 1864). După constituirea noii Adunări Legislative pe baza stipulațiilor legii electorale anexate Statutului, era adoptată importanta lege a organizării judecătorești (iulie 1865), de data aceasta prin discutarea și votarea ei de către Adunare.

Este cazul de subliniat aici că, din păcate, nu i-a fost dat domnitorului Al. I. Cuza să supravegheze aplicarea pe deplin a reformei agrare, să vadă puse în funcțiune instituțiile politice întemeiate, dată fiind apropiata înlăturare de pe tron, în februarie 1866, printr-o conspirație condamabilă. Conspirație regretabilă, cu participarea unor ofițeri ai tinerei armate române, conspirație care era, de fapt, rezultatul acțiunii monstruoasei coaliții la care ne-am referit mai sus.

Opoziția afirmată cu prilejul dezbaterii marilor reforme ale domnitorului Cuza, ca și nedreapta înlăturare de pe tron,

alcătuiesc împreună, după opinia noastră, păcatul originar al vieții politice românești din epoca modernă.

Ne întrebam, când ne-am referit la cererea Divanurilor ad-hoc de domnitor străin, dacă ea a fost sau nu pe deplin înțeleaptă, în ciuda unor argumente aparent plauzibile!

De la rezoluțiile Divanurilor ad-hoc trecuseră mai bine de 8 ani și iată acum – în februarie 1866 – pretextul înlăturării domnitorului Cuza era tocmai cererea de domn străin înscrisă în rezoluții. Revendicarea prinsese atât de mult în mentalitatea liderilor politici încât însuși domnitorul Al.I. Cuza, în fața cerbiei adversarilor săi, în decembrie 1865, cu prilejul deschiderii noii sesiuni parlamentare, se simțea obligat să declare că niciodată el nu se va opune realizării acestui deziderat.

Curând, la 11 februarie 1866, „Domnul Unirii și al Reformelor” este silit să abdice sub pretextul realizării acestui deziderat al Divanurilor ad-hoc, dar, paradoxal, în ciuda unor factori nefavorabili de la această dată.

Să ne explicăm! Pentru liderii monstruoasei coaliții – este corect, credem, să folosim acești termeni fără ghilimele! – important era ca domnitorul să fie înlăturat, în rest, Dumnezeu cu mila! S-a văzut foarte curând că ei nu avuseseră niciun aranjament sigur, odată creind vidul de putere prin înlăturarea domnitorului. În grabă i-au propus Tronul lui Filip de Flandra, fratele regelui Belgiei, dar acesta a refuzat oferta. Apoi, au găsit soluția de criză propunându-l pe Carol de Hohenzollern din familia domnitoare a Prusiei.

Dar, ironia sorții! Acesta, însoțit de fruntașul radical I.C. Brătianu, în mai 1866, sosește în țară în mod ascuns, Marile Puteri contestând și la această dată cererea românilor de domn străin. O nouă conferință a Marilor Puteri, în primăvara anului 1866, solicita anularea Unirii și restabilirea situației anterioare, cu alegeri de domn în fiecare din cele două provincii. Atât numai că ambițioșii conspiratori erau obligați să acționeze cu energie: dacă Marile Puteri nu vor să ne dea domn străin, noi îl vom obține cu